

Mezei Judit
Az idő és a hely motívuma
három Paul Celan-versben
(Bevezetés a fordításhoz)

A Celan-szakirodalom többször kitért a költő verseinek dátumnélküliségére, illetve az egyetlen ki-tüntetett, többször használt január 20-i dátumra.

1942. január 20-án tartották a wansee-i konferenciát, melynek jegyzőkönyve szerint eldőlt a kelet-európai zsidóság sorsa. Történészek vitatják a konferencia jelentőségét ebben a tekintetben, amellet érvelnek, hogy a zsidóság sorsa sokkal korábban megpecsételődött. Ennek bizonyításával Szinai Miklós foglalkozott *A wanseei konferencia jegyzőkönyve* című írásában¹, melyben dokumentumokkal igazolta, hogy jóval 1942 előtt megszülettek az európai, beleértve a kelet-európai zsidóság megsemmisítésére vonatkozó tervek.

Ugyancsak erre a következtetésre jutott Randolph L. Braham, aki megállapította, hogy például Romániában az előre megtervezett és gyorsan végrehajtott tömeges deportálások idején a német SS-alakulatok által segített román hadsereg, jóval az 1942. január 20-i wansee-i konferencián elfogadott „*végleges megoldás*” kidolgozása előtt, tízezerszámra gyilkolta meg a besszarábiai és bukovinai román és ukrán zsidókat.²

A romániai példa kiemelése nem tetszőleges, Celan bukovinai német ajkú zsidó családból származott.

A dátum annak ellenére, hogy a zsidóság tervszerű kiirtásának terve minden dokumentum szerint már a konferencia előtt megszületett, mégis szimbólummá vált, Celan is ebben az értelemben, művészi szimbólumként használja. Ismert, híressé vált beszédében, a *Meridianban*, melyet a Büchner-díj átvétele alkalmából mondott, többször hivatkozik erre a dátumra:

„»Lenz január 20.-án átkelt a hegyen...«

Tavaly papírra vetettem egy történetet, amelyben egy ember Lenzhez hasonlóan átkelt a hegyen. A vers és az elbeszélés is »január 20.-ából«, a magam »január 20.-ájából« született. Mindkétszer magammal találkoztam.”³

Magával találkozik, magát keresi, sorsát próbálja értelmezni. Költészetét ez a szimbolikus dátum kísérti. Megpróbálja a majdnem lehetetlent, a holokauszt után verset írni a zsidó létről. A *Halálfüga* németországi sikere után saját esztétikáját is újraértelmezi, sőt ahogy ezt a Celan-szakirodalom bizonyította már, még a német nyelv roncsolásával is felejtethetlenné, sőt bármikor megtörténhetők láttatja a megtörténtekeket; jelen lévőknek, időtlennek ábrázolja az iszonyatot.

Óngyilkossága éppen azt bizonyítja, hogy nem tudta megoldani a továbbélés stratégiáit, nyelvének egyre redukáltabb, ugyanakkor komplikáltabb struktúrái sem voltak elégségesek kifejezni mindazt a szörnyűséget, aminek árnyékával és emlékével harcolt egész életében.

„...és keresem saját származásom helyét is, hiszen megint ott vagyok, ahol kezdtem. És megval-lom, mindeme helyszíneket bizonytalanul, nem éppen nyugodt ujjal keresem a térképen, gyermek-korom térképén...”⁴ – mondta híres beszédében.

KULCSSZAVAK

Hely és idő. Celan értelmezésében az idő és a hely elveszett. Kereshetjük, csak eltört, számlap nélküli órákat találunk, a hely instabil, por lepi a tájat, hiába alkuszunk a széllel, elfújta őseink po-

rát, tehetetlenül emlékezünk csak rájuk. Ebben az értelemben Celan szimbólumai mementók. Por, hamu, kristály, számlap nélküli órák, mind-mind egy elvesztett élet, saját népe elveszettségének szimbólumai.

Szombat, származás, Isten – ezek is kulcsszavak a következő versekben, a zsidó lét legfontosabb tradicionális kérdései. E kérdéskör megkerülhetetlen volt számára. A zsidósághoz tartozása, sorsközössége az áldozatokkal, a hagyományok tisztelete nyilvánvaló költészetéből. Isten létezésére nem kérdez rá, de ha van, akkor éppen ő az, aki a „legfelső bölcső élével belevág egy gyermekarc képébe”, melyet egy ronccsá vált anya cipel még magával. Kafkai kép, Istent, az Ószövetség Istennét gonoszknak mutatja, mert ha létezik is, Gonoszként jelent meg benne hívő népe előtt.

VERSEK

A versek fordításánál a hagyomány szerint közlöm az eredeti német nyelvű verset is. A versek cím nélküliek, a kezdősort magyarul és németül is jelzem.

Mindhárom vers a hagyatékban maradt, magyarra még nem fordított *Zeitgehöft* című kötetből való.⁵

REBLEUTE

Szőlősgazdák

A szőlősgazdák
az időtlen órát,
mélységes mélyre
ássák,

te olvasol,

a láthatatlan
kihívja
a szelet,

te olvasol,

a nyitottak
követ hordanak
a szem mögé,
az felismer téged,
Szombat van.

REBLEUTE graben

die dunkelstündige Uhr um,
Tiefe um Tiefe,

du liest,

es fordert
der Unsichtbare den Wind
in die Schranken,

du liest,

die Offenen tragen
den Stein hinterm Aug,
der erkennt dich,
am Sabbath.

DEIN UHRENGESICHT

Óraarcod

Óraarcod
kék tűztől porlad,
elajándékozta számaid.

Származásom
körbenéz, kutat,
beléd fut,
csikorogva sírnak
a veled egyesült
kristályok.

DEIN UHRENGESICHT,

von Blaufeuern über-
lagert,
verschenkt seine Ziffern,

meine
Herkunft
hielt Umschau, sie geht
in dich ein, die mit-
vereinten
Kristalle
flennen

EIN STERN

Csillag

Csillag
figyeli a fényt,
óra űzi
az órát,

a szív nehéz
azúrt görget
fölkötöd,

véres nyálad
boldoggá tesz
egy elhibbant porszemet,

egy ronccsá vált anya
fájdalmában
egy gyermekarc képét
cipeli,

Istene kaszával lép el
a kép mellett,
a legfelső
bölcső
élein.

EIN STERN

lauscht einem Licht,
eine Stunde verstößt
eine Stunde,

Herzschwer
rollt Azur
über dich hin,

dein blutiger
Speichel
beglückt
ein besessenes Staubkorn,

ein Mutterstummel
führt ein Frühgesicht
durch einen Schmerz,

sein Gott
schreitet mähend die Bilderfront ab,
auf den Graten
der obersten
Wiege.

JEGYZETEK

¹ Szinai Miklós: A wanse-i konferencia jegyzőkönyve. *Kritika*, Bp. 1992. október

² Randolph L. Braham: A holocaust a náci csatlós államokban. *Múlt és Jövő*, Ú. f. 7. évf. 1997. 3. szám. 105. o. A holokauszt áldozatainak számáról és a romániai holokausztról lásd: Karsai László: *Holokauszt Pannonica*. 2001. 176–191. o.

³ Paul Celan: Meridian. In: Marno János: *Celan Enigma*. Budapest, 1996. Fordította Schein Gábor.

⁴ Lásd uo.

⁵ Paul Celan: *Zeitgehöft*. 1976 <http://www.geocities.com/Athens/Chariot/3474/index.html>

